

Idegenek Londonban a 15–16. század fordulóján*

Az 1485-ben III. Richárd ellen vívott bosworthi csatából győztesen kikerülő VII. Henrik a Tudor dinasztia megalapításán túl következetes centralizációs politikájáról ismert. A protekcionista gazdaságpolitikát folytató király kapcsolata Londonnal, Anglia dinamikusán növekvő adminisztratív és kereskedelmi központjával változó volt: amíg VII. Henrik uralkodása elején a város költségeire és támogatására szorult, illetve a béke megteremtése és megtartása a király és a város együttműködését erősítette, addig hatalma megszilárdulását követően a királyi centralizáció London privilégiumait is fenyegette, és így a kapcsolat megromlásához vezetett. London és a király kapcsolatában az idegenek fontos szerepet játszottak. A londoniak számukat a valóságnál mindig többre becsülték, s problémáik jó részéért az idegeneket, azaz a vidéki és külföldi bevándorlókat okolták; a céhek szabályzataikban és rendeleteikben az idegenek ellen változatos diszkriminatív intézkedéseket hoztak, s válságos években a fizikai erőszaktól sem riadtak vissza. London idegenpolitikájának vizsgálata nemcsak a londoni vezető céhek és városvezetők, illetve az idegenek, de a király és a város kapcsolata változásának megértéséhez is hozzájárulhat.

A 15. század végén a londoni forrásokban számottevően megnőtt az idegenek alkalmazását tiltó vagy azt legalábbis korlátozó rendeletek száma, ami az idegenek számának dinamikus növekedéséből adódó probléma súlyosbodására utal. A korai Tudor uralkodók törvényei is hasonlóképpen jelentős teret szenteltek e problémák megoldásának, ám a királyok és a városvezetés elképzelései és intézkedései gyakran nem estek egybe. Ez London Anglián belüli kiemelt szerepét, illetve a londoni városvezetés monopolisztikus és központosító törekvéseit is mutatja, melyek a 16. század elejétől a város és a királyi udvar kapcsolatát többször kiélezték.

A kora újkorban a londoniak az idegenek 2 fő csoportját különböztették meg: a nem szabad londoniakét (a továbbiakban rájuk az idegenek elnevezést használom), illetve a külföldi, vagyis nem angol származásúakét. Így mindenki, aki nem vált tanonckodás, családi örökség vagy megváltás révén londoni szabadná, idegennek számított, s jogai a város hagyományai és kiváltságai szerint jelentősen csorbultak. Bár a londoni polgármester és a városatyák a városvezetésben domináns 12 vezető céhének érdekei, illetve a király változó elvárásai szerint az idegenekkel szembeni politikájukat időről időre változtatták, mégis általánosságban elmondható, hogy többnyire az idegenek tevékenységének korlátozására törekedtek. Ennek ellenére a városba betelepülő idegenek száma folyamatosan növekedett. Az alábbiakban az ellentmondás okait igyekszem feltárni.

A többségében Londonba tudatos betelepítés révén érkező külföldiekkel ellentétben az idegenek döntő többsége külső ösztönzés nélkül, saját kezdeményezésére

*A tanulmány elkészítését a Soros Alapítvány és az OTKA támogatása tette lehetővé.

érkezett a városba. Vajon mi vonzotta őket? London egyrészt a kora újkorban Anglia adminisztratív-kereskedelmi központjává kezdett válni, s ez munka és vállalkozói lehetőségekkel kecsegtette a távolabbi vidékről érkezőket. A meggazdagodás reményével érkező vállalkozó szellemű vidéki bevándorlók mellett azonban nincsteleneket is találunk, hiszen Anglia legnagyobb városa mind a kenyérkereset – nap-szám, alkalmi munka –, mind az alamizsna terén nagyobb lehetőséget jelentett. A 16. század végén alkotó londoni krónikaíró, Stow szerint más angol városoknak nem voltak Londonhoz fogható, olyan ragyogó szokásai, mint a rendszeres templomba járás, szentek és ünnepek tisztelete, alamizsnaosztás, idegenek szórakoztatása, nagyszerű bankettek és méltóságteljes temetések.¹ London tehát mind a szegényeknek, mind a tehetősebbeknek számos lehetőséget kínált a szórakozásra.

Nem könnyű a válasz arra a kérdésre, hogy az idegenek vajon honnan, mely tájakról vándoroltak Londonba. G. D. Ramsay kutatásai szerint többségük London 60 mérföld sugarú körzetéből jött (elsősorban a London közeli megyékből), kisebbik részük azonban távolabbról, Yorkshire elmaradott messzi tájairól érkezett.² Amíg 1485-ben Londonban 1600 idegen fizetett adót, addig számuk 1541-re már 2500-ra nőtt.³ (London lakosságát a kutatók a 15. század végén 40-50 000 főre, a 16. század végén pedig 150-200 000 főre becsülik.) Számolni kell azonban az adóbevallások torzításával, belőlük csak a változás iránya és nagyságrendje állapítható meg, kutatások szerint ugyanis 1582-ben például a londoni lakosság 23,35%-a volt idegen, mégis csak 14,8%-a fizetett adót.⁴ A bevándorlás nagyságára utal az a tény is, hogy amíg az 1500-as években a londoniak 42%-a öt évnél nem régebben élt a városban, addig 1550-re a londoniak végrendeleteivel foglalkozó Hustings bíróság adatai szerint a városban élőknek csupán 12,5%-a volt ottani születésű.⁵ E számadat szintén a bevándorlás fokozódó intenzitását mutatja, ám mivel a végrendelezők London tehetősebb lakói közül kerültek ki, a londoni születésű lakosok aránya a 12,5%-nál jóval magasabb kellett legyen. G. D. Ramsay becslése szerint az 1551-53 között londoni szabaddá válók egynegyede volt londoni származású.⁶ Tény azonban, hogy a százéves háború, illetve a Rózsák háborújának lezáródásával a 15. század végén a VII. Henrik által folytatott békés kül- és belpolitika következtében gazdagodó londoniak bővülő termelésükhöz, illetve kereskedelmiükhöz mind gyakrabban alkalmaztak idegeneket, azaz olcsóbb „fekete” munkaerőt: amíg 1440-ben 50, illetve 1484-ben 120 londoni család alkalmazott idegen segédeket, addig 1509-ben már 226 ilyen családról tudunk,⁷ s ez a szám a 16. század folyamán még dinamikusabban

¹ Stow, J.: *A Survey of London*. London, 1603. 1. kötet. 80. (a továbbiakban: Stow)

² Ramsay, G. D.: *Recruitment and Fortunes of some London Freemen*. *Economic History Review*, 1978. 11. (a továbbiakban: Ramsay)

³ Pettegree, A.: *Foreign Protestant Communities in London*. Oxford, 1986. 16. (a továbbiakban: Pettegree)

⁴ McDonnell, K.: *Medieval London Suburbs*. London, 1978. 19. (a továbbiakban: McDonnell)

⁵ Guildhall MS 9065 1A/ Brigden, S.: *London and the Reformation*. Oxford, 1989. 133. (a továbbiakban: Brigden)

⁶ Ramsay 13.

⁷ Thrupp, S.: *The Merchant Class of Medieval London*. Chicago, 1948. 266. (a továbbiakban: Thrupp, 1948)

növekedett. A bevándorlást az is ösztönözte, hogy a növekvő munkaerőigény miatt Londonban a bérek is magasabbak voltak, mint vidéken. Amíg 1610-ben a napszám vidéken 12 penny volt, addig Londonban az a 20-24 pennyt is elérhette. Reálértéke persze nem volt a vidéki kétszerese, hiszen Londonban a megélhetési költségek is magasabbak voltak, és a 16. századi magas infláció és a munkalehetőségek szűkülése miatt az idegenek mind kisebb része találta meg számítását. Az idegenek esélyei tehát romlottak a városfalon belüli munkavállalás és letelepedés terén, így mindinkább a városfalon kívül eső kerületekben telepedtek le. A bevándorlók áradata megnövelte a falon kívüli olcsó szállások iránti keresletet. Ez a gazdag londoni kereskedőket arra ösztönözte, hogy pénzüket sokszor „külvárosi”, köztük southwarki telkek felvásárlásába és bérbeadásába fektessék, amely a városfalon belüli terület és a külvárosok későbbi szimbiózisában hosszú távon szerepet játszott.

Az idegenek bevándorlásával párhuzamosan zajlott a külföldiek betelepítése. Amíg a középkorban a külföldiek főleg a távolsági kereskedelemben és pénzkölcsönzésben játszottak fontos szerepet (a zsidók 1290-es kiűzése után itáliai kereskedők vették át a korona hitelezőinek és ellátóinak szerepét; 1319-ben a londoni adóbevallások szerint a leggazdagabb egy itáliai borskereskedő volt), ez a 15. századtól fokozatosan megváltozott, a Hanza, majd a 15. század végétől a németalföldiek mellett a hazai, elsősorban a londoni kereskedők térnyerése és növekvő uzsorási szerepe figyelhető meg.⁸ A 16. századra a kereskedők és brókerek (közvetítők) azonban a Londonban élő külföldieknek már csak mindössze 10%-át tették ki,⁹ a többség iparos és tanonc volt. A középkor végétől a külföldiek betelepítésének elsődleges célja a kontinens új iparágainak meghonosítása volt. Az Angliába betelepítettek jelentős része Londonban s környékén telepedett le. A külföldiek kiváló szakemberek hírében álltak, minőségi, becsületes munkavégzésükről voltak ismertek. Hírnevük még becenejükben is tükröződött. Például Jóságos Gerald néven vált közismertté egy ügyes és nagylelkű holland kereskedő,¹⁰ minőségi ágytollairól volt ismert Antony Popagay, aki később divatcentrumot is létrehozott.¹¹ A 14. századtól kezdve az angol királyok a gyapjúexport mellett felismerték a hazai textilgyártás fontosságát is, s a híres flamand textilszövők, majd a 15. századtól textilstetők, szabók és rövidáru-készítők országukba csábításával igyekeztek az angol textilkészítés feltételeit kiépíteni. A külföldi szakemberek betelepítésének vizsgálatakor feltűnő, hogy az angol királyok célja a gyapjú feldolgozottsági szintjének növelése volt. VII. Henrik nagy hangsúlyt fektetett a már korábban külföldi szakemberek segítségével meghonosított textilgyártás mennyiségi növelésére (1497-1507 között az angol textilexport megduplázódott!)¹², s ezért a korábbi termelést maximáló céhsza-

⁸ Mindezek ellenére egy-egy külföldi uzsorás még a 16. század végén is fontos szerepet töltött be az angol uralkodó hitelezésében, így a honosításon túl szolgálatait olykor lovaggá ütéssel is honorálták, példa erre H. Pallavicino, akit 1587-ben I. Erzsébet pénzügyi szolgálataiért lovaggá ütött. McDonnell 24.

⁹ Pettegree 11.

¹⁰ Thrupp, 1948. 265.

¹¹ Calendar of Patent Rolls. 1485-94. 371.

¹² Carus-Wilson, E. M. – Coleman, O.: England's Export Trade. Oxford, 1963. 138.

bályokkal dacolva támogatta a londoni és idegen textilszövők versenyeztetését egy 1498. november 28-i leiratában,¹³ s ehhez rögzítette és egységesítette a gyapjúfélék felvásárlási árát,¹⁴ mondván, a londoni gyapjúkereskedők azt túlzottan magas áron adták, s ezzel a gyapjúfeldolgozást hátráltatták. A londoni céhek megpróbálták az udvar „liberális” idegenpolitikáját azáltal ellensúlyozni, hogy a betelepülőknek csak londoni származású segédek alkalmazását engedélyezték.¹⁵ Hosszú távon a betelepülőkkel – elsősorban a fejlett Németalföldről – Angliába került és meghonosított innovatív szemlélet is fontosnak bizonyult: a textilgyártást segítő kallómalmoktól kezdve a bányászati technikákon át az ajtócsengőig számtalan újítás járult hozzá Anglia fejlődéséhez.

Londonban a német betelepülők terjesztették el a minőségi (világos) serfőzést is. John Sanders öt Hanza-taggal indította be serfőzdéjét.¹⁶ A serfőző céh tagjainak több mint harmada nem londoni születésű volt, ők többnyire megváltással lettek teljes jogú tagok a megváltás városi rendelettel való korlátozása ellenére.¹⁷ A mögött, hogy a városatyák szemet hunytak a megváltások felett – a sör iránti magas kereslet mellett – az állhatott, hogy a serfőzők rendszeresen jutalmat adtak polgármesternek, melyet a serfőzők könyvelője kiadási rovatában a következőként tüntetett fel: „a polgármester szokásos évi jutalma, azért hogy barátunk legyen”.¹⁸ A sör a borok áremelkedésével párhuzamosan mind népszerűbb itallá vált. A kereslet növekedése s a külföldi serfőzők számának állandó hatósági korlátozása ellenére a londoni szabadok szüntelen panasszal fordultak a városvezetéshez a serfőzők törvénysértései miatt. Kereseteik többségében az elcsalt mennyiség, illetve az engedélyezett időn túli árusítás szerepelt. A háttérben azonban főként a barnasör- és a borfogyasztás növekvő konkurenciája és a londoni céhek között vezető szerepet játszó borkereskedők látványos pozícióvesztése húzódnak meg. (A borkereskedők céhe a polgármester által évente felállított céhrangsorban a 14. századi harmadik, negyedik helyről a 15. század végére a tizedik, tizenegyedik helyre került.)¹⁹

A 16. századtól a polgárosodás egyik első jeleként megnőtt a lakosság, elsősorban a jómódú londoni kereskedők és a vidékről Londonba települő gentry rétegek luxuscikkre iránti kereslete. A korai Tudor uralkodók ezért megpróbálták e növekvő igényt – az export-import arány javítása céljából – az import mellett a hazai luxuscikkgyártás megkezdésével, illetve bővítésével kielégíteni. A kora újkori angol luxusipar megteremtéséhez arany- és ezüstművesek, selyemszövők, üveg- és szőnyegkészítők, órásmesterek, nyomdászok és könyvkötők érkeztek Londonba. Közülük A. Treslyan flamand órásmester drága, 10 fontos kakukkosóráiról vált

¹³ London Journal of the Common Council. Vol. X. fo. 113. (a továbbiakban: J.C.C.)

¹⁴ Statutes of the Realm: 4 H VII. c. 8.

¹⁵ Consitt, F.: The London Weavers' Company. Oxford, 1933. 78. (a továbbiakban: Consitt)

¹⁶ Thrupp, 1948. 266.

¹⁷ Amíg 1504-ben a céh londoni születésű tagjai 24 font, addig az idegen származásúak 15 font tagdíjat fizettek. Brewers. Wardens Accounts fo. 27.

¹⁸ Brewers. Wardens Accounts. fo. 8/h.

¹⁹ Crawford, A.: The History of the Vintners Company. London, 1977. 34.

híressé.²⁰ Az idegen aranyművesek száma a tilalmak és korlátozások ellenére a kereslettel együtt dinamikusán nőtt: amíg 1469-ben csupán 113 idegen aranyművest tartottak számon, addig 1510-re majdnem háromszor annyit, 319-et.²¹ Az itáliai krónikások csodálattal írtak a londoni Cheapside aranyműveseiről.²² Híres orgonakészítőket azonban éppúgy találunk, mint holland optikusokat és kosárfonókat. 1498-ban VII. Henrik Matthew Pekavet, Picardiából Londonba települt kalaposnak még vámvétségeit is elnézte, csak hogy a jó hírű mestert országában tartsa.²³ Az angol uralkodók a textil- és a luxusipar bővülése mellett a kora újkorban mind nagyobb teret kapó nehézipar fejlesztéséhez is külföldi szakértőket hívtak be: így német betelepülők segítettek az új bányászati technikák meghonosításában. Fontosságukat jelzi, hogy a 16. század elején az angol bányák főfelügyelője, D. Hochstetter is német volt.²⁴

A londoni külföldiek között az angol iparfejlesztés érdekében betelepítettek mellett vallási üldözötteket is találunk: a korai 15. században Franciaország északi partjáról, Boulogne-ból, Normandiából és Bretagne-ból érkeztek menekültek, de voltak közöttük elvett Louis de Bretailles gascogne-i lovaghoz hasonlóan dél-franciák is. Néhány itáliai is letelepült Angliában a 15-16. század során. Ők elsősorban a kereskedésben és uzoraköltcsönzésben jártak élen. A vallásuk miatt üldözött s Angliában menedéket találó betelepülők többsége németalföldi volt, akik Londonban félig-meddig elkülönülve, kolóniákra emlékeztető módon telepedtek le. Aranyműveseket – John Assyng és Cornelius Williamson – éppúgy találunk közöttük, mint például vargákat (Garlow Rust és Dederic Harrison). Flandriából érkezett Quentin Poulet, VII. Henrik könyvtárosa is, aki teljes körű honosításban részesült, így nemcsak esküdtként, de London egyik céhének a vezetőjeként is szolgálhatott.²⁵ A reformáció, majd az azt követő vallásháborúk után többségükben protestáns menekültek érkeztek. Londoni letelepedésüket Grindall, London püspöke támogatta. Sokan települtek át Walesből is, VII. Henrik ugyanis szívesen látta udvarában honfitársait: főkomornyikja, David ap Rees is Walesből települt át. Az idegenek letelepedését a már korábban áttelepült honfitársaik is segítették, számos walesi költözött már révbé ért honfitársuk, Morgan ap Howell péksége közelébe a King Streetre. Howell feltehetően mind az átmeneti szállásban, mind élelmezésükben segítette walesi honfitársait, esetleg munkalehetőséget is nyújtott vagy szerzett számukra.²⁶ Mind gyakoribbá váltak a honosítások is, hiszen ez legalizálásuk révén nemcsak követhetőbbé tette a betelepülők életét, de pénzhez is juttatta a koronát: Richard Cleves német serfőző, illetve John Peterson holland textilfestő például honosítási engedélyéért tíz-tíz márkát fizetett be a kincstárba.²⁷ A londoni polgármesterek időről időre elrendelték a honosított külföldiek pátenseinek felülvizsgálatát

²⁰ Rosser, G.: *Medieval Westminster*. London, 1980. 161. (a továbbiakban: Rosser)

²¹ *Goldsmiths' Court Minute Book*. A. fo. 120.

²² *A Relations or Rather True Account*. ed. Sueyd, C. A. London, 1847. 42-43.

²³ *Patent Rolls*. 132.

²⁴ *Pettegree* 12/2.

²⁵ Rosser 195.

²⁶ Rosser 184.

²⁷ *J.C.C. X. fo. 151., ill. Pat. Rolls. I. 135.*

– 1495-ben például a franciákét –, illetve meghosszabbítását, ez pedig a londoni kincstárat gyarapította.²⁸ Ahogyan a külföldiek egy része az évek során honosítás révén – legalábbis jogilag – egyenrangú londoni polgár lett, úgy a bevándorlók egy részének is sikerült betagozódni a londoni társadalomba valamelyik céh tagsága révén. Ennek sikere szakmájuk fontosságától és a céh munkaerőigényétől függött. Amíg a munkaerőhiánnyal küzdő arany- és textilművesek, öntők, kádárok az idegeneket (különösen a külföldieket!) tárt karokkal várták, addig a munkaerő-felesleggel küzdő hagyományos szakmák, köztük a cipészek mindent megtettek versenytársaik távol-tartására.

Az idegenek többsége azonban a céhek elutasításával találkozott, s így a városfalon kívül, többnyire a Temze túlsó partján kényszerült letelepedni. Itt nem ütköztek a városfalon belül érvényes szigorú korlátozásokba, a városvezetésen kívül a céhek és az egyházkerületek szigorú szabályaiba. (A nyomdászok is a városfalon kívül települtek le, feltehetőleg a nagyobb mozgásszabadság és enyhébb cenzúra miatt. Válaszul 1542-től a londoni polgármesternek sikerült a városfalon kívül letelepült nyomdászok fölött is cenzúra jogot szereznie, így minden könyvet megjelenése előtt legalább két nappal el kellett vele fogadtatni.)²⁹ Olcsóbban jutottak lakóhelyhez azok, akik olyan területigényük és szennyező voltak miatt a városból kitiltott, ám piacképes foglalkozásokat műveltek, mint például a hús- és bőrfeldolgozás. Így London keleti külterületein J. Silvester és H. Baxter 140 acres birtokot tudott bérelni húsfeldolgozás céljaira,³⁰ számukra London nagy felvevőpiacot jelentett. A bőr- és a húsfeldolgozás összetartozása miatt a külső kerületekbe szorult hentesek mellett sok idegen bőrös és cipész is letelepedett, köztük a kontinens (a 15. századi hegyes orrú, majd a 16. századi kerek orrú) cipődivat irányzatait közvetítő külföldiek is. A Temze közelsége munkalehetőséget jelentett a halászok és hajóépítők s azok bedolgozói számára is, de megkönnyítette a kereskedők munkáját is. Southwark lakóinak 26%-a a textilfeldolgozásból élt,³¹ hiszen nemcsak megfelelő nagyságú hely állt rendelkezésre, de a víz, a piac, illetve a textilverkedésben meghatározó londoni kereskedők közelsége is nagyon fontos volt. Számos iparágat, köztük a kosárfonókét sem túrték meg a falon belül tűzveszélyessége miatt.³² Amikor az aranyműves céh rendelete IV. Edward felszólítására 1469-ben megtiltotta idegen és külföldi segédek, illetve mesterek alkalmazását, a kitiltottak különböző módon reagáltak: a tehetősebbek honosításukat kérték, míg a szegényebbek Southwarkba költöztek.³³

Az idegenek városfalon belüli letelepedésének szabályozása mind kisebb területre korlátozta a bevándorlókat, ami koncentrációjukhoz vezetett. Amíg 1457-ben a 24 londoni kerületből 269 idegen szóródott szét 17-be, addig 1483-ban 436 idegen már csak 11 kerületben oszlott meg, és egyharmaduk, 146 fő egyedül Whitechapel

²⁸ J.C.C. X. fo. 151.

²⁹ Blagden, C.: *The Stationers' Company*. London, 1960. 67.

³⁰ McDonnell 204.

³¹ Bolton, J.: *Neighbourhood and Community*. London, 1980. 70. (a továbbiakban: Bolton)

³² Hobart, H.: *History of the Basketmakers*. London, 1911. 35.

³³ Reddaway, T. F.: *The Early History of the Goldsmiths Company*. London, 1975. 131. (a továbbiakban: Reddaway)

területén telepedett le.³⁴ Koncentrációjuk hozzájárulhatott a londoniak azon érzéséhez, hogy az idegenek száma rohamosan nő. A 16. század végén becslések szerint, 5-6000 idegen élt a városban, s ez a lakosságnak mindössze 4-5%-át tette ki,³⁵ mégis a források a mindent elárasztó idegenekről és folyvást növekvő számukról írnak. Ez azzal is magyarázható, hogy a városfalon belül néhány kerületben összecsúfolódott idegenek azon szerencsés kézművesek közé tartoztak, akik hiányszakmájuk révén a városfalon belül befogadásra találtak, s szakértelmük miatt, illetve konkurencia híján a piacon áruikat jó áron tudták eladni, így a város tehetősebb iparosrétegébe tartoztak, ami szegényebb londoni születésű iparostársaik féltékenységéhez és arányuk eltúlzásához vezetett. A városvezetők tehát megpróbálták az idegenek tevékenységét korlátozni a városfalon belül, melynek eredményeképpen a 16. század második felében a városfalon kívüli megtelepedés még a korábbiaknál is nagyobb méreteket öltött, s így St Botolph Aldgate kerületben 119%-kal, míg St Giles Cripplegate-ben 108%-kal nőtt az idegenek és külföldiek száma.³⁶ De a városi törvényeknek a városfalon kívül letelepültekkel szemben csaknem lehetetlen volt érvényt szerezni. London lépéseket tett ugyan, hogy a városfalon kívül fekvő körzeteket, azon belül is elsősorban a legnépesebb Southwarkot közigazgatása alá vonja. A város kezdetben petícióiban mindössze azt kérte, hogy Southwarkban is ellenőrizhessék az áruk rakodását és mérését.³⁷ Később a jogkörök bővítése mellett a southwarki eljáró megvásárlásával is próbálkoztak (a londoni polgármester bort és palástot küldött ajándékba, hogy az idegenek felkutatását és korlátozását segítse,³⁸ míg a textilkereskedők többször látták vacsorára vendégül a southwarki eljárót a Pope's Head nevű kocsmában.)³⁹ Céljuk elérését azonban nagyban lassította a Southwarkban letelepülők mind nagyobb száma, szövevényes kapcsolatrendszerük, illetve az a tény, hogy a korai Tudor uralkodók a londoni vezetők ezen ambícióit mindössze ígérekkel támogatták, hiszen azok megvalósítása London túlzott megerősödéséhez vezetett volna, s ez a központosításra törekvő Tudor uralkodóknak egyáltalán nem állt érdekében.

Az idegenek letelepedése elsősorban szakmák szerint történt: a selyemszövők Bishopsgate kerületében, a fegyverkészítők a Tower körzetében, míg a nyomdászok és könyvkötők a Paternoster soron találtak második otthonra. Westminsterben az aranyművesek mellett a huzalosok koncentráálódtak, míg a harangöntőket a város szélén, Portsoken kerületben lehetett meglegelni. Stow Aldgate-ről szóló leírása nemcsak a város növekedését és zsúfoltságát mutatja, de a mindenért a betelepülőket okoló közhangulatot is tükrözi: „az utcák mindkét oldala zsúfolásig megtelt házikókkal; míg a középkorban ezen a helyen állatok legeltek, s közföldek területek el mindenki hasznáira, s a szem gyönyörködtetésére, addig most helyette mocskos kunyhók sorakoznak, s amnyi hely sem maradt, hogy a köztük vezető úton két székér

³⁴ McDonnell 124.

³⁵ Brigden 135.

³⁶ Beier, A. L. – Finlay, R.: *The Making of the Metropolis*. London, 1986. 70.

³⁷ J.C.C. X. fo. 63.

³⁸ *The Repertory of the Court of Aldermen* 1. kötet fo. 155.

³⁹ *Drapers' Wardens Accounts*. fo. 167.

clérjen, az állatokról és a gyalogosokról nem is beszélve. Ez pedig nagy szégyen egy ilyen híres városra nézve, mint London.”⁴⁰ A londoniak panasza persze szakmák szerint változott, bizonyos szakmákban ugyanis a betelepülő idegenek adták a termelés harmadát, így például a londoni kádárok 35%-a, míg az öntömunkások 26%-a volt idegen.⁴¹ Néhány – elsősorban a hagyományos, de nem az alapellátást érintő – szakmát, mint például az ácsokét, alig érintette az idegenek növekvő jelenléte. A bevándorlás kevés problémát okozott, ha a londoniak idegen versenytársaikat az úgynevezett hiányszakmák felé tudták orientálni, így az évtizedek során az angolok által kitanult s meghonosított szakmák, mint például a textilszövés területéről a londoniak igyekeztek idegen riválisukat a még kevés hagyománnyal rendelkező, s így munkaerőhiánnyal küzdő selyemszövés irányába terelni.

A londoniak idegenpolitikája az udvar, a városvezetés és a céhek pillanatnyi érdekalkujának függvényében időről időre változott, de a városlakók féltékenységből eredő ellenszenvé állandóan érzékelhető, s a krízishelyzetekben többnyire szélsőséges formát öltött. Az idegenpolitikát alapvetően a békés, illetve háborús külpolitika és a gazdasági fellendülés, illetve válság váltakozása határozta meg. Az első Tudor uralkodó, VII. Henrik 1485-ös bosworthi győzelme után trónja megtartása és dinasztiája megszilárdítása érdekében szigorú törvényeket hozott a rendfenntartás érdekében. Köztük a veszélyes s kevésbé ismert elemek távoltartását célozta a király kérésére a londoni városatyák csavargók és idegenek városból való kitiltására hozott rendelete.⁴² Ez a lépés feszült bel- vagy külpolitikai helyzetekben elfogadott volt: VIII. Henrik is hasonló rendeleteket hozott az idegenek felkutatására és kitiltására a franciák elleni háborúk éveiben.⁴³ A politikai stabilitás fenntartásához fontos volt az udvar és a londoni városvezetés összehangolt fellépése az idegeneket is magukban foglaló „veszélyes elemek” ellen. Az újonnan érkezett vagy esetlegesen visszatérő idegenek szemmel tartása végett a londoni fogadósoknak a polgármesternél 24 órán belül be kellett jelenteniük nem szabad londoni vendégeiket.⁴⁴ Az idegenek ellenőrzéséért s a városi rend fenntartásáért cserébe a londoniak az idegenekkel és külföldiekkel szemben az udvartól gazdasági és pénzügyi megszorításokat kértek és kaptak. VII. Henrik első parlamentje a honosított külföldieket a külföldiekre érvényes magasabb vámok megfizetésére kötelezte. Hosszú távon azonban VII. Henrik – a London kölcsöneiért udvarló III. Richárd 1484-es, az idegenek tevékenységének szigorú korlátozásáról szóló törvényével szemben⁴⁵ – a negatív diszkrimináció helyett a külföldiekre és londoniakra nézve egységes kereskedelmi feltételek kialakítására törekedett, köztük egységes vámtarifák és váltási arányok bevezetésével. Uralkodása alatt egyrészt folytatódott a külföldiek Angliába csábítása az új és piacképes iparágak meghonosítása céljából, másrészt a bimbózó hazai ipar védelmére a parlament egy sor protekcionista törvényt hozott. Egy 1485-ben született törvény szerint a külföldi

⁴⁰ Stow 2. kötet. 72.

⁴¹ Petegree 96.

⁴² J.C.C. IX. fo. 84.

⁴³ Repertory. 3. fo. 86/h.

⁴⁴ Letter Books of London. K. kötet. 316. (a továbbiakban L.B.)

⁴⁵ L.B. K. 302.

kereskedők nem importálhattak Angliába rövidárukat, a más importért kapott pénzt pedig angol árukra kellett költeniük. Angol pénzt, ékszereket és nemesfémeket amúgy sem lehetett az országból kivinni, mint ahogyan pénzüik uzorakamatra történő kölcsönadását is törvény tiltotta. A király kiváltságlevele nélkül még gyapjával sem kereskedhettek a calais-i lerakaton kívül.⁴⁶ Ezzel VII. Henrik a hazai kereskedők pozíciójavulását igyekezett elősegíteni. Mint ahogyan 1488-ban a kalap- és sapkakészítésben, illetve importban is korlátozta a külföldiek tevékenységi körét, hogy a születőben lévő hazai ipart védelmezze.⁴⁷ Az angol selyemgyártás fejlődésének érdekében egy törvény pedig a selyemfélék behozatali tilalmát is elrendelte.⁴⁸ Ugyanakkor VII. Henrik egy másik rendelete az angol vásárlók érdekeit védte: az itáliaiak által korábban már Angliába szállított árukat nyolc hónapon belül el kellett adni, nehogy kivárással s azok visszatartásával árfelhajtó hatást idézzenek elő.⁴⁹ A hazai hajózás fejlesztése és védelme érdekében a gascogne-i bort 1485 után szabad kapacitás esetén csakis angol hajókon lehetett importálni. Az áruszállítás intenzív bővülése miatt szabad kapacitás hiányában az angolok sokszor külföldi kereskedőkkel közösen vettek meg egy hajót, hogy kereskedelmi kapacitásuk növelése mellett külföldi partnereik révén a kontinens piacát is jobban megismerhessék. Az ismeretek birtokában és az angol hajóipar erősödésével párhuzamosan azonban a 16. század közepétől az angolok a közös hajórészvények visszavásárlására tettek kísérletet.⁵⁰ A trónkövetelők és skót betörések éveiben honvédelmi, illetve hangulatjavító célok jegyében a külföldiek tevékenységének még szigorúbb korlátozását láthatjuk: az uralkodó 1492-ben a külföldi kereskedők borárúsítását, majd 1495-ben a külföldiek halkereskedelembe való részvételét is megtiltotta. A külföldieket az új iparágak elterjesztésében tehát bátorította, míg a kereskedelembe az ellátás javulásával párhuzamosan kiszorításukra törekedett.

A londoni városvezetés politikája mindezzel egybeesett: mivel a város rendjének fenntartása szempontjából létfontosságúnak tartották a város alapellátását, így a városatyák e téren bizonyos időszakokban az idegenekkel és külföldiekkel szemben „liberális” politikát folytattak: hiány esetén a környékbeli pékek, halárusok engedélyeket kaptak, ám a hiány megszűntével az engedélyeket azonnal visszavonták. Rossz termésű években, mint például 1503-ban is különengedélyeket adtak ki külföldi búza behozatalára; így kapott egy genovai kereskedő is egy alkalomra szóló engedélyt, hogy Londonba 2000 quarter búzát importáljon.⁵¹ A breton válság idején a londoni polgármester engedélyezte, hogy idegen pékek is áruljanak kenyeret Londonban déli 12 óráig, illetve éhínség idején az idegen pékek szekéren hordhatták a kenyeret a városfalon kívül fekvő területekről a városi ellátás javítására, s még

⁴⁶ The Statutes of the Realm: 1 H VII. c. 9; 1 H VII c. 10; 4 H VII c. 23; 1 H VII c. 10.

⁴⁷ Rotuli Parliamentorum. VI. kötet. 426.

⁴⁸ Repertory. 1. fo. 12.; Stat. Realm. 11 H VII c. 23; 19 H VII c. 21.

⁴⁹ Rotuli Parliamentorum. VI. 289.

⁵⁰ Scammel, G. V.: Shipowning in England 1450-1550. Transactions of The Royal Historical Society, 1962. 108.

⁵¹ L.B. M. 195/h.

kíséretet is kaptak az éhes tömegek támadása ellen.⁵² Békeidőben azonban a szekérről, illetve lóhátról való árusítást megtiltották, és korlátozták az idegenek kereskedelmi jogait is. A londoni pékek céhe gyakran visszaélt monopoll helyzetével, s tagjainak azt is megengedte, hogy áruikat a szabott árnál 2 pennyvel többért árulhassák, s egyúttal kitaróan lobbyzott az olcsóbb, de jó minőségű áruiról ismert stratfordi pékek ellen.⁵³ A háborúk mindig többletigényt jelentettek az ellátásban, melynek kielégítésében az idegenek fontos szerepet tölthettek be. Amikor 1556-ban a városvezetés teljes körűen megtiltotta az idegenek alkalmazását, számos céh – köztük a pékek, a textiltestők, a cipészek és a kovácsok céhe – fellebbezésében azzal érvelt, hogy más munkaerő híján a rendelet tevékenységüket fenyegeti.⁵⁴ Tehát az idegenek egy sor szakmában valóban nélkülözhetetlennek bizonyultak. Munkájuk nemcsak az ellátás szinten tartását tette lehetővé, de a bérek felszökését is meggátolta. Az uralkodók és a városvezetők szemszögéből nézve az idegenek és külföldiek jelenléte gazdasági szempontból mindaddig kívánatos volt, amíg az nem vezetett zavargásokhoz; kereskedelmük azonban konkurenciát jelentett, így azt következetesen korlátozták.

Ha London gazdasági alapegységeinek, a céheknek az idegenpolitikáját vizsgáljuk, akkor szintén kettősséget figyelhetünk meg. Egyrészt megszorítások sorát, másrészt a haszonelvűség érvényesülését látjuk. A céhek általános politikájukban az idegenek korlátozására, illetve kizorítására törekedtek. Ennek előfeltétele volt az információgyűjtés, melynek különböző formái léteztek. Az aranyművesek például külön idegenkémet alkalmaztak,⁵⁵ a kevésbé gazdag céhek a városi informátorokat fizették meg különinformációikért (köztük az épületdíszítők céhe is Thomas Johnson, városi jogásztól vásárolt idegenekkel kapcsolatos információkat.)⁵⁶ Az adatgyűjtés sokszor esett egybe jogi tanácsadással, sőt az információért kifizetett magas összegek arra engednek következtetni, hogy az információszerezés egyben a lobbyzás egyik eszköze is volt. A céhek, így a vasárkészítők is, többnyire az idegenek számának korlátozásáért lobbyztak a városatyáknál.⁵⁷ A kereskedők 1504-es új szabályzata külön foglalkozott tagjainak az idegenekkel való titkos üzletkötéseivel, szakmai titoktartásával, s vétségek esetén igen magas, 40 fontos bírságot helyezett kilátásba. Ugyancsak magas bírsággal sújtották, ha valaki idegenek áruját rejtegette, vagy azt saját nevében forgalmazta.

A céhek, illetve egyes egyházkerületek tagjaikat eskütétel mellett az újonnan megjelenő idegenek bejelentésére kötelezték.⁵⁸ A céhek az idegenek különböző mértékű korlátozására törekedtek: amíg a vász- és a hálókészítők az idegenek alkalmazásának teljes tilalmáért, addig a kevesebb munkaerővel rendelkező ványolók

⁵² L.B. L. 293.

⁵³ Bakers' Wardens Accounts fo. 8 – Némi ismerettséggel azonban minden megkerülhető volt, így Laurence Aylmer, városatya és polgármester testvére 1508-ban különengedélyt kapott, hogy a Cheapside-on álló kereszt tövében kenyeret árulhasson, pedig ő is az „üldözött” stratfordi pékek közé tartozott. Repertory. 2. fo. 50/h.

⁵⁴ Archer, Ian W.: *The Pursuit of Stability*. Cambridge, 1991. 132. (a továbbiakban: Archer)

⁵⁵ Prideaux, W. S.: *Memorials of the Goldsmiths' Company*. London, 1975. 32.

⁵⁶ The Plasterers' Wardens Accounts. fo. 36.

⁵⁷ The Ironmongers' Wardens Accounts. fo. 84.

⁵⁸ Bolton 230.

csak időszakos tilalmukért harcoltak. A korlátozási kérelmekben megjelölt indokok nagyon változók: a pékek riválisaik hibás súlyait hibáztatták, mondván, az idegen pékek kenyerei az előírtnál kisebb súlyúak;⁵⁹ ugyanígy az aranyműveseknél Van Delf mércéi sohasem feleltek meg a szabványnak, hol túl könnyűnek, hol túlsúlyosnak találták azokat a minőségellenőrök.⁶⁰ A halkereskedők is panaszt tettek a skót halászokra, amiért halashordóik súlya állítólag nem felelt meg a szabványnak.⁶¹ A szabók riválisaikat azzal vádolták, hogy azok tevékenységét nem kötik céhszabályok, nem fizetnek tagdíjakat, s így a termelésben jogtalan előnyöket élveznek. Ugyanakkor az idegen munkaerő alkalmazását egy esetben mégis engedélyezték, ha „szakmánk dicsőségét szolgáló magasszintű megrendelés érkezik”,⁶² mely kitételrel tulajdonképpen elismerték az idegenek minőségi fölényét. A tímárok azt sérelmezték, hogy az idegenek szabott áron alul adták termékeiket, s így a londoniak versenyképessége nagy mértékben csökkent.⁶³ A tükészítők céhe az idegenek alkalmazásának tilalmát azzal indokolta, hogy azok nem járulnak hozzá elszegényedett társaik segélyezéséhez,⁶⁴ míg a gyapjúcsomagolók a bőséges londoni munkaerőre hivatkoztak.⁶⁵ Bonyolította a helyzetet, hogy a céhszabályok előírásaitól mentes betelepülők egyidőben gyakran több rokon szakmát is űztek, s így rugalmasabb munkavállalóként jelentek meg a munkaerőpiacon. Az aranyművesek a közösségi szellem csökkenésének veszélyére hivatkozva léptettek életbe szigorításokat.⁶⁶ A cserzők pedig az idegenek munkavégzésének rossz minőségével érveltek.⁶⁷ Ugyanakkor a londoni minőségellenőrzésen már keresztülment és védjeggyel ellátott árukat nem lehetett idegeneknek további feldolgozásra kiadni.⁶⁸ Ennek okát részben a minőségellenőrzés londoni szabadok által viselt költségeiben, részben monopolhelyzetük fenntartására irányuló szándékukban kereshetjük. A márványfaragók a csalások elszaporodásával vádolták az idegeneket.⁶⁹ (A csalások száma valóban jelentősen emelkedett, s bennük az idegenek is sokszor részt vettek, így Roger Alfray vásároló Laurence de Larma spanyol, illetve Henry Patmer londoni textilkereskedőtől vásárolt 4-4 tonna olajat, s azt 9 tonnára hígítva adta tovább,⁷⁰ de az idegeneket sokszor csak bevonták a csalásokba, s nem mindig kezdeményezőként léptek fel.) A textilszövők indoka szerint a nagy konkurencia miatt kevés adót tudtak fizetni.⁷¹ A kereskedők 1487-ben az idegen és külföldi kereskedők vásári monopóliumai ellen

⁵⁹ L.B. K. 306.

⁶⁰ Reddeway 173.

⁶¹ J.C.C. VIII. fo. 184.

⁶² Clode, C. M.: *The Early History of the Merchant Taylors*. London, 1888. 127, 353.

⁶³ L.B. K. 298.

⁶⁴ L.B. K. 255.

⁶⁵ L.B. K. 259.

⁶⁶ Goldsmiths WA. fo. 392.

⁶⁷ L.B. K. 298.

⁶⁸ L.B. K. 299.

⁶⁹ J.C.C. IX. fo. 118.

⁷⁰ *Repertory*. 2. fo. 26/h.

⁷¹ *Consitt* 98.

lobbyztak, és a törvény tiltása ellenére széles körben elterjedt uzsoráért az idegeneket okolták.⁷² A ványolók pedig ugyanezt a csoportot tették felelőssé a magas árákért.⁷³ A céhek többsége tehát valamilyen indokkal korlátozta az idegen munkaerő alkalmazását, s elrendelte tanoncai származásának vizsgálatát. Sokakat azonban, köztük R. Nicholle textilkereskedőt a többszöri bírság sem tántorította el idegenek alkalmazásától – feltehetőleg neki így is „megérte”.⁷⁴ Az ácsok is rendszeres kiadásként könyvelték el az idegenek felkutatását, mégis alkalmanként, amikor munkaerőhiánnyal küzdöttek, ők is rákényszerültek idegenek foglalkoztatására.⁷⁵ Az idegenek alkalmazási tilalma miatt a rendelet ellenére felvett idegen tanoncok tagdíját az aranyművesek duplájára, azaz 20 shillingre emelték, míg a londoni tanoncok mindössze 2 shillinget fizettek. A bevételeket jelentősen megnövelő tízszeres díjat az idegenek miatt vállalt kockázattal indokolták.⁷⁶ Az idegen tanoncokra szigorúbb szabályok is vonatkoztak, s azok áthágása esetén a bírság is jóval magasabb volt: például idézéskor a megjelenés elmulasztása a londoniak 3 pennys bírságával járt, míg az idegenek ugyanezért 20 shillinget fizettek be a városi kincstárba.⁷⁷ A vasárkészítők jó pénzért még székházukat is bérbeadták egy holland esküvőjére.⁷⁸ Így elmondható, hogy a céhek az idegenek jelenlétét rosszállóan nézték, ugyanakkor számos alkalommal hasznot húztak belőle.

A londoni rendeletek és lobbyk nagy száma azonban azt is jelzi, hogy minden igyekezet ellenére a céhek az idegeneket és külföldieket mind nagyobb számban alkalmazták. Az olcsóbb, s gyakran jobb munkaerő túl nagy kísértést jelentett ahhoz, hogy a bírság miatt az idegenek alkalmazásával járó nagyobb haszonról lemondjanak. A céhek bevételeinek vizsgálatok világossá válik, hogy az idegenek alkalmazásáért kifizetett bírságok összege évről évre nőtt, s mivel ez egyrészt a céh bevételeit növelte, másrészt minden céhmester, s így közvetve a városvezetők is jelentős haszonhoz jutottak az idegen segédek és kézművesek alkalmazása révén, a céhszabályzatok áthágása fölött mindenki szemet hunyt. A szabálysértőkre feltehetőleg csak ritkán róttak ki börtönbüntetést, mert abból mind a céhmestereknek (munkaerő-kiesés), mind a városvezetésnek (kevesebb bírságbevétel, illetve a börtönök fenntartásának magas költségei) haszon helyett csak kára származott volna. Nem volt azonban egyedi John Preston és Robert Hill textilszövők esete sem, akik hamis esküt tettek James Hanseter segéd származásának vizsgálatokor, de 1500. március 9-én kiderült az igazság. A polgármester ezért elrendelte az összes textilszövő származásának felülvizsgálatát, s magas óvadék fizetésére kötelezte a céhet.⁷⁹ A londoniak sokszor fordultak panasszal a polgármesterhez, amiért az idegenek és külföldiek lefizették a

⁷² Lyell, L. – Watney, F. D.: *The Acts of Court of the Mercers' Company*. Cambridge, 1936. 219. (a továbbiakban: A.C.M.)

⁷³ L.B. K. 242.

⁷⁴ Drapers. WA. fo. 57.

⁷⁵ Carpenters' Wardens Accounts. fo. 133/h.

⁷⁶ Reddaway 121.

⁷⁷ L.B. K. 236.

⁷⁸ Ironmongers' Wardens Accounts. fo. 54.

⁷⁹ Repertory. 1. fo. 128/h.

hivatalnokokat, akik cserébe jelenlétiük felett szemet hunytak.⁸⁰ Am panaszuk süket fülekre talált, mivel – mint láttuk – a rendszerben maga a polgármester is érdekelt volt. A városvezetők egy része személyesen is jelentős hasznot húzott az idegenekből, közéjük tartozott Sir John Shaa, londoni polgármester, aki maga is egy luccaival, George Mornellyvel együtt bérelt ki egy textilfestő műhelyt. A bérleti díj java részét a luccai vállalta magára, míg a polgármester a munka folyamatosságát biztosította azáltal, hogy a városlakókat rábeszélte a műhelyben való festetésre.⁸¹ Gyakran találunk példákat hajók közös tulajdonára is: a holland John Stevenson és Peter of London együtt vásároltak meg egy hajót.⁸² Ez megkönnyíthette az áruszállítást, hiszen a szállítmányokat az óceán mindkét partján biztosítani tudták, ami csökkentette a fuvarozás árát és kockázatát, és így versenyképességiüket növelte.

A lobbyk mellett a céhek az idegenek ellen sokszor hivatalos jogi úton jártak el. Így a londoni tésztakészítők céhe John Parker southwarki tésztakészítő munkást kontárságért perelte be a Csillagkamara bíróságon,⁸³ míg a kádárok azért perelték a konkurens southwarki idegen kádárokat, mert azok nem szabványhordókat készítettek.⁸⁴ Egy Pynson nevű cserző pedig azért indított pert Henry Squier ellen a Csillagkamara bíróságon, mert segédei elhagyták, mondván, a francia, illetve flamand cserzők növekvő száma miatt nem merték házukat elhagyni, állandó fenyegettségben éltek. Mindezért Pynson Squiert, a király körzeti megbízottját hibáztatta, aki az idegenek növekvő száma ellen nem tett semmit.⁸⁵ A cipészek jogi úton próbálták az idegeneket tagdíj fizetésére kötelezni.⁸⁶ A város rendeletileg szabályozta a londoniak idegenek ellen indított perében az idegenek kötelező megjelenését, és annak elmulasztása esetén az első három alkalommal 3 shilling 4 penny bírságot róttak ki rájuk, ami minden további elmulasztott tárgyalás esetén arányosan nőtt, így a hetedik tárgyalás elmulasztásakor az idegeneket már 20 shilling bírsággal sújtották.⁸⁷ Thomas Dayles viaszkészítő ellen céhe azért fordult bírósághoz, mert a céhszabállyal dacolva minőségellenőrzés és árazás előtt álló gyertyákat adott el idegeneknek.⁸⁸ Az idegenek ellen különösen szigorúan léptek fel vámvétségek esetén, többször keresettel fordultak a bírósághoz, ha tudomást szereztek az idegenek és külföldiek vámeltitkolásáról, így feljelentettek több Hanza kereskedőt is az udvarnál.⁸⁹ Az útburkolók céhe még új céhszabályzatának szükségét is az idegenek növekvő jelenlétével indokolta 1479-ben.⁹⁰ A céhek az idegenek miatt sokszor a polgármesterrel is összekülönböztek: köztük a szabók 1504-ben ingyen felvették soraikba

⁸⁰ L.B. K. 63.

⁸¹ McDonnell 87.

⁸² Wills at the Court of Hustings. PRO./11. PCC. 1. Adcane.

⁸³ Cases of the Star Chamber. PRO/STAC 5, P61/22.

⁸⁴ Coopers' Wardens Accounts. fo. 45.

⁸⁵ Select Cases of the Star Chamber. 116.

⁸⁶ L.B. K. 335.

⁸⁷ J.C.C. IX. fo. 124.

⁸⁸ J.C.C. X. fo. 1/h.

⁸⁹ Select Cases in the Exchequer Chamber. 158.

⁹⁰ Paviers' Wardens Accounts. fo. 45.

John Kirkby, ám ezt a polgármester nem hagyta jóvá, így a szabók az egyik királyi bírósághoz fordultak.⁹¹ A céhek közti konfliktusok száma a 16. század elején megnőtt, vitáik során sokszor okolták egymást az idegenek növekvő létszámaért is, így a textilkereskedők a szabókat, amiért azok francia származású tanoncokat vettek fel.⁹² A céhek azonban sokszor egymás tanácsát is kikérték az idegenkérdés megoldásában. Példaként a kovácsokat említhetnénk, akik ezügyben a bórdíszművesekkel értekeztek.⁹³ Igyekeztek a minőségellenőrzést az idegenekre, sőt a városfalon kívül élő idegenekre is kiterjeszteni. A hibákért pénzbírságokat vetettek ki, sőt ennek megtagadása esetén letartóztatásukra sem sajnálták a pénzt: így az ácsok 1488-ban 3 shilling 4 pennyt költöttek idegenek felkutatására, s ugyanennyit egy flamand származású ácssegéd letartóztatására.⁹⁴

A 15. század végétől kezdve a hazai, elsősorban a londoni kereskedők (különösen a „kalandorkereskedők”, Merchant Adventurers) térnyerése s a Hanzával szemben kivívott kedvező versenyhelyzete mind nyilvánvalóbbá vált. A kedvező békés külpolitika segítette a londoniak piacszerzését, ami a külföldi kereskedők monopolhelyzetének megszűnésével, pozícióvesztésükkel járt együtt. A londoni városvezetők így elsősorban az idegenek kereskedelmi tevékenységét üldözték, hiszen itt nemcsak nélkülözhetők voltak, de a javarészt kereskedőkből álló városvezetésnek egyenesen konkurenciát jelentettek. (VII. Henrik uralkodása alatt a 24 polgármester közül tíz a kereskedők céhébe tartozott, de a további 14 polgármester is kivétel nélkül tagja volt a Merchant Adventurer céhek.) 1486 júliusában a városatyák rendeletileg korlátozták az idegenek és külföldiek kereskedelmi tevékenységét, s azt csak a londoni brókerceh tagságán keresztül engedélyezték.⁹⁵ Az idegenek persze fellebbeztek, amit évekig elhúzódó per követett a királyi bíróságon, mely végül 1499-ben a londoniakra nézve kedvező ítélettel zárult: az idegen kereskedők csak a brókercehen keresztül kereskedhettek, s minden ország megfelelő kereskedői kvótát kapott. Így 1499 után csupán 4 firenzei, 3-3 velencei, luccai, genovai és spanyol, 2 milánói és 1 portugál kereskedhetett hivatalosan Londonban.⁹⁶ A ragúziaiak évekig lobbyztak, hogy egyetlen taggal is jelen lehessenek a brókercehben.⁹⁷ Ha valaki engedély nélkül kereskedett, mint B. de via Fava, azt magas pénzbírsággal sújtották, s be is börtönözhatték. Így került a városatyák elé a brabant William Rawry 1497-ben, amiért engedély nélkül bádoggal kereskedett.⁹⁸ A kiskereskedésből a nem londoni szabadokat teljesen kitiltották. Még alapcikkeket is csak akkor árulhattak, ha ablakukba/kirakatukba párnákat téve azokat eltakarták, mely egyet jelentett áruik

⁹¹ Select Cases of the Court of Request. 7.

⁹² Drapers' Wardens Accounts. fo. 72/h.

⁹³ Blacksmiths' Wardens Accounts. fo. 51.

⁹⁴ Carpenters' Wardens Accounts. fo. 43/l, 48.

⁹⁵ L.B. K. 233.

⁹⁶ Repertory. 1. fo. 25.

⁹⁷ J.C.C. XI. fo. 93/h.

⁹⁸ Repertory. 1. fo. 56.

„reklámozásának” teljes tilalmával.⁹⁹ A városvezetés saját gazdasági érdekeit sokszor „nemzeti” ideológiába bújtatta. Az idegenek kereskedelmi korlátozását azzal indokolták, hogy meggazdagodásukat követően hazatérnek, s gyakran éppen a király ellenségeinek országát gyarapítják az angolok kárára.¹⁰⁰ A kiskereskedői tilalom s a kivételezettség mellett szociális érveket is felsoroltak, s így az úgymond „szegénysorsú” hentesek és vargák munkáit átmenetileg megtűrték, ám a türelem mögött inkább ellátási érdekek húzódtak.¹⁰¹ A városatyák rögtön követték és végrehajtották a parlamenti törvényeket, ha azok saját gazdasági érdekeikkel egybeestek, köztük azt is, amely az idegenektől való textilvásárlást tiltotta meg.¹⁰² A kereskedést a parlament által előírt mérők és mértékek használatának elterjesztésével is igyekeztek felügyelni, és szigorú rendeleteket hoztak a kézművesek kereskedelme ellen.¹⁰³ Mivel a külföldiek mindenféle rendelet és szigorítás ellenére borral továbbra is kereskedtek, William Brown polgármester egy 1506-os rendeletében az idegenek borkereskedelmének szigorúbb üldözésében érdekeltté tette a londoni szabadokat azáltal, hogy feljelentésük esetén a feljelentő megkapta az elkobzott bor negyedét.¹⁰⁴ Gyakran alkalmaztak váltókat a városi rendeletek betartására a visszaeső elkövetőkkel vagy gyanúsítottakkal szemben: így a francia Steven Quynartnak is alá kellett írni egy 500 fontos elismervényt, hogy a jövőben szabvány súlyokkal mér.¹⁰⁵ Ám a pénzügyi érdekek ellen városi szinten sem lehetett hatásosan fellépni, különösen, ha a szabálysértésben és korrupcióban a londoni hivatalnokok is érdekeltek voltak. Laurence Aylmer sheriff (későbbi polgármester) ellen is eljárás indult, amiért harminc zsák elkobzott gyapjút adott el idegeneknek.¹⁰⁶ Ugyanakkor szép számmal akadtak túlkapások is, gyakran kobozták el törvényellenesen külföldi kereskedők áruit.¹⁰⁷ Ha azonban nem kereskedésről volt szó, hanem textilgyártásról, akkor a londoni városatyák nem léptek fel ilyen szigorúan: így nem engedélyezték a textilstököknek, hogy a hetente festésre kerülő textíliák számát maximalják.¹⁰⁸ Ez érthető, ha arra gondolunk, hogy a legtöbb városvezető érdekelt volt a textilexportban, s a termelés nagyobb volumene nagyobb haszonnal kecsegtetett. Ha hasznot sejtettek belőle, akkor még a király városi ügyekbe történő beavatkozását is elfogadták, mint például amikor Henrik a polgármester előzetes beleegyezése nélkül 1504-ben John Tucker cipésznek engedélyt adott bőrfestésre, mondván, „úgy hírlík, jobban ért a bőrfestéshez, mint a külföldi mesterek”.¹⁰⁹ Ha azonban a király megkérdezésük nélkül nyereséggel nem járó vagy

⁹⁹ Scouloundi, I.: *Returns of Strangers in the Metropolis*. London, 1985. 41. (a továbbiakban: Scouloundi)

¹⁰⁰ J.C.C. IX. fo. 69.

¹⁰¹ J.C.C. XII. fo. 6.

¹⁰² J.C.C. X. fo. 144.

¹⁰³ J.C.C. X. 178, 219.

¹⁰⁴ *Repertory*. 2. fo. 12/h.

¹⁰⁵ J.C.C. X. fo. 103.

¹⁰⁶ J.C.C. X. fo. 261/h.

¹⁰⁷ J.C.C. VII. fo. 27.

¹⁰⁸ L.B. M. fo. 25/h.

¹⁰⁹ *Patent Rolls*. 345.

anyagilag hátrányos szervezeti átalakításokat hajtott végre, mint a szabók 1503-as kereskedelmi joggal történő felruházása esetén, a londoni vezetők nagyszabású, minden eszközt felölelő ellenállásba kezdtek. A tímárok ezért megpróbálták a városvezetőket is érdekeltté tenni riválisaik felkutatásában azáltal, hogy a bírság felét felajánlották a városi kincstárnak.¹¹⁰

Jelentős problémát okoztak a városvezetésnek a házalók is. A londoni városatyák 1485. december 15-i rendelete a nem londoni szabadok részére mindenféle házalást megtiltott.¹¹¹ A házalók azonban ettől nem riadtak vissza, hiszen nagy volt a kereslet az olcsóbb és házhoz szállított termékek iránt. Petronella, a St Martin-in-the-Fields templom lelkészének leánya például kancsóból árulta a bort házról házra járva. A házalók többnyire nők és gyerekek voltak, mert ellenük nehezebb volt eljárni, és a termék előállítóját sem érthették tetten. A polgármester megtiltotta azt is, hogy gyümölcsárusok házaljanak London utcáin.¹¹² A rendeletek mellett azonban többnyire indirekt úton kellett eljárni a házalók ellen. Empsen Goodwife például csak azzal a feltétellel kaphatott rendszeres segílyt az aranyművesek céhétől, ha megígérte, hogy többé nem árul almát London utcáin.¹¹³

A város az idegenek elleni hathatós intézkedéseket a parlamenti törvénykezéstől várta. Mindenféle lobbyszás és igyekezet ellenére azonban egy törvényjavaslatuk sem emelkedett törvényerőre, sőt más tárgyú petícióik is sorra zátonyra futottak. Ennek legfőbb okai az országos ellenérdekeltségek, illetve politikai megfontolások voltak. 1486-ban London például rendeletet hozott, hogy a londoni kereskedők ne vihessék vidékre áruikat, s így a vidéki kereskedőknek a városba kelljen utazni vásárlási vagy eladási szándék esetén. E rendeletet fél évvel később a király utasítására visszavonták, mert az ország kereskedelmére bénítólag hatott, áremelkedéseket eredményezett, s akadályozta a nemzeti piac kialakulását. VII. Henrik 19 H VII c.7-es törvénye megtiltotta a céhek önkényes rendelkezéseit azáltal, hogy az azok feletti ellenőrzési és jóváhagyási jogot a polgármester kezéből kivéve a kancellária hatáskörébe rendelte. Az első trónkövetelő okozta vészhelyzetet kihasználva 1487-ben a londoni kereskedők a vásártartások reformjáért és az idegenek korlátozásáért léptek fel a királyi udvarban, ám Henriket ilyen kulcsfontosságú ügyekben még szorult helyzetében sem lehetett befolyásolni.¹¹⁴ 1491 februárjában VII. Henrik utasította Henry Clopton londoni polgármestert, hogy a breton válság miatt a külföldiek elleni növekvő ellenszenvet tartsa mederben, legális tevékenységüket ne gátolják. Henrik kérését a város és az udvar közti jó viszony fenntartása érdekében a polgármester teljesítette: Püünkösd előtt a külföldi kereskedők a már városba hozott áruikat eladhatták, de a határidő leteltével London maradék áruikat elkobozta.¹¹⁵ Azonban az indulatokat a tengeren elszenvedett támadásokkal és az angolok elleni növekvő atrocitásokkal (William Harryott

¹¹⁰ L.B. K. 295.

¹¹¹ J.C.C. IX. fo. 62/h.

¹¹² J.C.C. XI. fo. 267.

¹¹³ Goldsmiths. WA. fo. 387.

¹¹⁴ A.C.M. 220.

¹¹⁵ L.B. K. 278. Clopton szolgálatúért később nem mindennapi kiváltságban részesült: engedélyt kapott, hogy a király erdeiben vadásszon! Calendar of the Close Rolls. I. 365.

és Nicholas Waryng londoni kereskedők a Fount Raby nevű 160 tonnás hajón 506 font 18 shilling értékű árut szállítottak Franciaországba, amikor azt francia kalózok az országok közti kereskedelmi szerződések ellenére megtámadták és elkobozták.)¹¹⁶ párhuzamosan mind nehezebben lehetett kontrolálni, nem is beszélve a valódi szándék hiányáról, hiszen ezek a támadások a londoni városvezetőket személyesen is megkárosították, mivel a hajókíséretet megerősítése is a szállítás költségeit növelte.¹¹⁷ Az 1491-es év olyannyira sújtotta a londoni kereskedőket, hogy költségvetésüket is csökkenteniük kellett, még a választási vacsorát is szerény italozásra változtatták.¹¹⁸ S persze mindezért az idegeneket és külföldieket okolták. A londoni kereskedők 1493-ban a németalföldi kereskedelmi blokád bevezetésekor – a jelentős kereskedelmi károk ellenére – mindössze egyetlen kikötést tettek: az embargó a külföldi kereskedőket is kötelezte.¹¹⁹ Ez a magatartás azonban nemcsak a korai Tudor korszakot jellemezte. A 16. század közepén hasonló politikai megfontolásból az országos érdekeket szem előtt tartó Cecil az import növelése helyett további külföldi munkaerő betelepítését kezdeményezte, így 1561-ben a Titkostonács megakadályozta, hogy a londoni városvezetés „az idegenek boltjainak és műhelyeinek bezáratásáról” szóló rendelete életbe léphessen, helyette széleskörű honosításokat javasolt.¹²⁰ 1587-ben pedig a Titkostonács azzal a javaslattal fordult Londonhoz, hogy a gazdasági s különösen az exportnehézségek miatt engedélyezze, hogy idegenek is vásárolhassanak textíliákat a Blackwell Hall piacon, ahol korábban csak londoni szabadok vásárolhattak.¹²¹ A kereskedők 1504-es rendelete hangsúlyozza az udvar és a város idegenek elleni közös fellépésének fontosságát, hiszen enélkül a király mind a vámok, mind a kiváltságlevelek területén haszontól esne el. Persze VII. Henrik szemszögéből ez úgy festett, hogy egyrészt a külföldiek korlátozása esetén az ország kevesebb pénzhez jutott volna a vám- és kiváltságlevelek bevételeiből (egy-egy alkalmi exportengedélyért Henrik 200-300 fontot is kapott, köztük N. Duodo velencei kalmár 200 fontot fizetett 1505-ben, hogy Angliából gyapjút, ólmot és bádogot szállíthasson hazájába),¹²² másrészt azonban az ország hosszú távú gazdasági érdekeinek szem előtt tartása miatt az idegenek és külföldiek racionális korlátozása a hazai iparosok és kereskedők kibontakozását segíthette.

Az idegenek a számos korlátozás ellenére és mellett lassanként mégis a városi élet elfogadott tagjai lettek, így 1500-ban, Aragóniai Katalin londoni fogadásán londoni szabad társaikhoz hasonlóan az idegenek is sorfalat álltak.¹²³ Igaz, hogy az idegenek a város szegényebb keleti részén kaptak helyet, de sorfaluk szimbolikusan jelezte, hogy a 16. század elején már a város társadalmának szerves részét képezték. Az idegenek sorfalát persze feltételezhetően a fogadás nagyon magas pénzügyi terhei s azok

¹¹⁶ Patent Rolls. 61.

¹¹⁷ A.C.M. 209.

¹¹⁸ A.C.M. 217.

¹¹⁹ A.C.M. 579.

¹²⁰ Archer 137.

¹²¹ Archer 31.

¹²² Patent Rolls. 463.

¹²³ Repertory. 1. fo. 123.

megosztásának igénye is indokolhatta. Mind nagyobb számban találhatunk példát a londoni szabadok és az idegenek közötti üzleti összefonódásra is: a londoni E. Shorle egy hanzabeli, egy southwarki és egy vidéki kereskedővel dolgozott együtt, amiért 1504-ben a polgármester magas bírsággal sújtotta.¹²⁴ A magas haszonnal kecségető együttműködések a rendeletek és bírságok korlátozhatták ugyan, de meg nem szüntethették.

Az idegenek kiszolgáltatottsága ugyanakkor minden téren nyilvánvaló: nem volt garancia lakóhelyük, műhelyük tartósságára, illetve bérük kifizetésére sem. Így miután egy holland orvos meggyógyította Sir Edward Courteney-t, pénzét nem kapta meg, s amikor azt elvette, lopás vádjával börtönbe zárták. Számos példa sorolható a negatív gazdasági diszkrimináció gyakorlatára is: szabott ár mellett az idegenek sütötte kenyérnek például 6 unciával nehezebbnek kellett lennie a londoni szabvány kenyérmél.¹²⁵ Az idegenek jogérvényesítő lehetőséggel sem rendelkeztek. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a törvények a 15. század végétől mind több jogot biztosítanak számukra: 1480-tól adósaiktól tartozásukat behajthatták, 1484-től kirablásuk esetén kártalanítási jogkeresettel élhettek, 1547-től mind kereskedelmi, mind tulajdonjogi pert indíthattak az angol bíróságokon, 1552-től jogot kaptak ingatlanok bérbévételeire, illetve szabadon végrendelkezhettek.¹²⁶ A londoni szabadokra vonatkozó városi kiváltságokat, mint például a víz és a közlegető használatát azonban nem élvezhették, az idegen gyerekek részére az iskolák látogatása korlátozott volt, s a nehéz helyzetbe jutott idegenek részére a szegényházak sem álltak nyitva. Sőt, törvénysértés esetén még a londoni szabadok börtönébe, a ludgate-i börtönbe sem zárhatták őket.¹²⁷ 1504 előtt a londoni seriffhelyettes gyakran volt idegen származású, ám 1504 októberében a városvezetés elhatározta ezen engedmény visszavonását.¹²⁸ Ráadásul a korlátozások kiszámíthatatlanok voltak: egy spanyol halkereskedő például azért fordult panasszal VII. Henrikhez, mert korábban szabadon árulhatott angolnát Londonban, de a polgármester egyik napról a másikra megtiltotta neki e tevékenység üzését.¹²⁹

Az idegengyűlölet pedig az idegenek számával arányosan növekedett, s mind gyakrabban öltött testet különféle atrocitásokban. Mint láttuk, az idegenek befogadása szakmánként változó volt, ami a londoniak érzelmeit is befolyásolta. Az idegen tengerészek a leginkább gyűlölt s ekképpen kiszolgáltatott csoportba tartoztak: ellenük gyakran fizikai erőszakot is alkalmaztak, így Stepney-ben William Bridock olyan súlyosan bántalmazta Rodrigo Portugale portugál tengerészt, hogy az a helyszínen belehalt fejsérülésébe.¹³⁰ Londonban a külföldieket gyakran érték vádak és atrocitások „eretnkségük” miatt: ennek szellemében vették el például egy eretneknek

¹²⁴ Repertory. 1. fo. 166.

¹²⁵ Thrupp, S.: *Short History of the Bakers' Company*. London, 1981. 59.

¹²⁶ Scouloundi 1.

¹²⁷ Repertory. 1. fo. 100/h.

¹²⁸ J.C.C. X. fo. 296/h.

¹²⁹ J.C.C. XI. fo. 7.

¹³⁰ Patent Rolls. 1436-41. 176.

kikiáltott spanyol kereskedő áruit.¹³¹ 1489-ben a londoniak és az idegenek között a breton válság miatt fokozódott a feszültség, Henrik ezért külön leiratban tiltotta meg az ellenségeskedést.¹³² Ha valaki idegent fogadott a házába, annak hamar híre ment. Így történt Francis Kenninghall esetében is, aki hamar gyanússá vált szomszédai szemében, amiért James Arment többször elszállásolta. A szomszédok nemcsak kiközösítették Kenninghallt, de fel is jelentették, s a városi törvények értelmében, melyek megtiltották az idegenek három napon túli elszállásolását, megbírságotlák.¹³³ A hasonló esetekben szerepe lehetett a zárt közösségek felbomlásának, hiszen Londonban a kora újkortól kezdve a hagyományos vidéki vendégszeretet csökkenése, illetve lassú eltűnése figyelhető meg. A 16. század végére a Londonban korábban bevett Szent Péter napi vendéglátás, a „nyitott ház” szokása is feledésbe merült. A városvezetés igyekezett ugyan évente legalább egyszer, a polgármester-választás napján jó példával elől járni és fogadására külföldieket is meghívni, de célját – London jóhírének terjesztésétől eltekintve – nem érte el, hiszen ez nem simította el a londoniak és az idegenek egymás elleni rivalizálásából eredő szembenállást, sőt költségei miatt azt csak fokozhatta.

Az idegenek elleni csoportos fizikai erőszakra azonban csak elvétve lehet példát találni, főként rossz termésű években, éhséglázadások kapcsán, illetve háborús években. A kora újkori Angliában a társadalmi feszültség levezetésének egyik eszköze volt az idegenek és a prostituáltak megtámadása, ugyanis a vezetők helyett őket okolták a 16. századi infláció, munkanélküliség és járványok miatt.¹³⁴ Az 1560-as és 1570-es években, amikor az idegenek Londonba való vándorlása a legnagyobb méreteket öltötte, London főutcáin és terein a bevándorlók elriasztására a lakosok akasztófákat állítottak fel, s a polgármesternek fel kellett szólítani az idegeneket és a külföldieket, hogy testi épségük megőrzése érdekében ne hagyják el lakóhelyüket.¹³⁵ A londoniak idegenek elleni tiltakozásának végső fegyvere az idegenek és külföldiek csoportos megtámadása volt. Erre azonban Londonban a 14-16. század során mindössze négy ízben került sor: 1381-ben, amikor a John Ball felkelés idején a lázadók meghírdették az idegen textilszövők kiirtását,¹³⁶ 1493-ban, amikor a Németalföld elleni embargó alatt a londoni kereskedősegédek megtámadták a Steelyardot, a Hanza 80 fős londoni bázisát,¹³⁷ 1517-ben, amikor a francia háború következtében londoni szegény sorsú segédek betörték több külföldi St. Martin egyház oltalma alatt álló műhelyébe és boltjába, s a dühödt tömeg megtámadta John Meantes, francia titkár házáat, hogy fejét vegye, de Meantesnek sikerült a harangtornyon keresztül elmenekülnie,¹³⁸ illetve 1595-ben, amikor a rossz termés és alapellátás miatt éhséglázadás tört ki, melyért az idegenek váltak bűnbakká.¹³⁹ Ha a

¹³¹ Select Cases in the King's Council. 23.

¹³² Calendar of the Close Rolls. I. 107.

¹³³ Archer 77.

¹³⁴ Pettegree 282.

¹³⁵ Repertory. 17. fo. 372.

¹³⁶ Bird, R.: The Turbulent London. London, 1949. 51.

¹³⁷ The Great Chronicle of London. ed. C. Kingsford. London, 1861. 261.

¹³⁸ Brigden 131.

¹³⁹ Archer 89.

négy idegenek elleni támadás gyökereit megvizsgáljuk, világossá válik, miért folytatott az udvar és a városvezetés a rendfenntartás és az alapellátás biztosítása érdekében összehangolt politikát. Hatalmuk fenntartása végett alapvető érdekük volt a tömegek féken tartása és az idegenek védelme.

Az első Tudor király, VII. Henrik trónjának és dinasztiájának megszilárdítása érdekében uralkodása elején megszorító törvényt hozott a rendfenntartás érdekében és a hazai ipar védelmében, de a trónkövetelők veszélyének elmúltával pártolta a külföldiek betelepítését az új iparágak meghonosítására. A hazai monopóliumok megnyirbálásával, egységes gazdasági-kereskedelmi feltételek kialakításával igyekezett a hazai és az idegen, illetve külföldi kézművesek és kereskedők részére egészséges versenyhelyzetet teremteni. Az idegenek olcsó s gyakran jó minőségű munkavégzése hozzájárult London gazdasági felemelkedéséhez, mert az angol ipar fejlődéséhez és versenyképességéhez a béreket alacsony szinten tartotta. Ezáltal a céhekbe be nem fogadott, s így többségében a városfalon kívül letelepedett idegenek a céhrendszer számára fokozatosan növekvő kihívást jelentettek. Mivel az idegenek alkalmazásában mind az udvar, mind a városvezetés anyagilag érdekelt volt, kettős politikát folytattak: egyrészt törvények és rendeletek az idegenek alkalmazását tiltották és korlátozták, másrészt azonban az idegenek és külföldiek munkájából nem kis hasznot húztak, s ezért elemi érdekük volt az idegenek védelme, hiszen az mind a rend, mind hatalmuk fenntartásának alapfeltételét jelentette. Így a London várospolitikáját befolyásoló a látszattal ellentétben az idegenek és külföldiek lassú, konfliktus nélküli betagozására törekedtek, s ebben a 15. század végétől egymás közötti konfliktusaik miatt felörlődő kisebb presztízsű kézművescéhek a nagykereskedőkből álló városvezetést nem is tudták megakadályozni.

A dolgozatban idézett források lelőhelyei

Journal of the Common Council – Corporation of the London Records' Office, London
Cases of the Star Chamber;
Calendar of Patent Rolls;
Wills at the Court of Hustings – Public Records Office, London
Letter Books of London;
The Repertory of the Court of Aldermen;
Bakers' Wardens Accounts;
Plasterers' Wardens Accounts;
Ironmongers' Wardens Accounts;
Carpenters' Wardens Accounts;
Coopers' Wardens Accounts;
Paviours' Wardens Accounts;
Blacksmiths' Wardens Accounts – Guildhall Library, London
Goldsmiths' Court Minute Book – Goldsmiths' Hall, London
Drapers' Wardens Accounts – Drapers' Hall, London

ANDREA VELICH

Fremde in London um die Wende des 15–16. Jahrhunderts

Die Fremdenpolitik von London änderte sich von Zeit zu Zeit je nach Interessenvergleich unter dem Hof, dem Stadtmagistrat und den Zünften. Die aus Eifersucht abzuleitende Antipathie der Stadtbewohner ist jedoch fast zu jeder Zeit spürbar und entartete sich in Krisensituationen meistens in extremer Gestalt. Die Fremdenpolitik wurde durch die Politik im Frieden, im Krieg sowie durch den wirtschaftlichen Aufschwung oder eben durch Wirtschaftskrisen grundsätzlich bestimmt. Der erste Herrscher aus dem Hause Tudor, Henry VII., erließ nach seinem Sieg bei Bosworth 1458, um seinen Thron zu behalten und seine Dynastie zu festigen, strenge Gesetze. Die Stadtväter von London gaben auf Wunsch des Königs eine Verordnung heraus, laut deren die Landstreicher und Fremden aus der Stadt fernzuhalten. Ihr grundsätzliches Interesse war nämlich, wenn sie ihre Macht behalten wollten, die Niederhaltung der Massen und der Schutz der Fremden. Henry VII. unterstützte die Fremden bei der Verbreitung von neuen Gewerben, parallel zur Erstarkung des Handels und der Versorgung war er aber bemüht, sie herauszudrängen. Vom Gesichtspunkt der Herrscher und des Stadtmagistrats aus betrachtet war also die Anwesenheit der Fremden und der Ausländer solange erwünscht, bis diese nicht zu Aufruhrn führte. Der von Ausländern geführte Handel bedeutete jedoch Konkurrenz, so wurde dieser konsequent eingeschränkt. Das Ausgeliefertsein der Fremden zeigte sich auf allen Gebieten, der Fremdenhaß wuchs mit der Zahl der Fremden und führte oft zu Atrozitäten. Im immer größer werdenden London machte sich ab der Neuzeit das langsame Verschwinden der traditionellen Gastfreundschaft bemerkbar und Ende des 16. Jahrhunderts geriet der Brauch des „offenen Hauses“, als man am Sankt Peterstag Gäste empfing, sukzessive in Vergessenheit. All dies geschah, obwohl die billige und oft niveauvolle Arbeit viel zu Londons Aufschwung beigetragen hatte, da die Löhne, gemessen an der Entwicklung und Wettbewerbsfähigkeit der Industrie, niedrig gehalten wurden. Da sowohl der Hof als auch der Stadtrat an der Beschäftigung der Fremden finanziell interessiert war, führten sie eine doppelbödiges Politik: einerseits verboten sie und schränkten durch ihre Gesetze und Verordnungen die Einstellung von Fremden ein, andererseits bedeutete für sie die Beschäftigung der Fremden und Ausländer großen Nutzen. So waren sie bemüht, trotz Anschein die Fremden und Ausländer allmählich, ohne Konflikte in London zu integrieren. Ab Ende des 15. Jahrhunderts gelang es den kleineren Zünften auch nicht, die in den Konflikten untereinander zerrüttet wurden, den aus Großhändlern bestehenden Stadtrat daran zu hindern. So wurden die Fremden trotz der zahlreichen Einschränkungen langsam doch in die Londoner Gesellschaft integriert und durften 1500 beim Empfang von Katharina von Aragonien – zwar als unterstes Glied der Stadthierarchie, im ärmsten Viertel – ihren freien Londoner Mitbürgern ähnlich Spalier stehen.

ANDREA VELICH

*Aliens in London at the Turn of the Fifteenth
and Sixteenth Centuries*

The policy of London towards aliens around the turn of the 15th and 16th centuries changed from time to time depending on the momentary settlement of interests between the royal court, the municipal leaders, and the guilds. The jealousy-based antipathy of the citizens, however, was nearly always perceptible, in critical situations manifesting itself in extreme forms. The policy concerning aliens was always fundamentally determined by the alternation of peaceful and warlike foreign policies, and economic booms and depressions. After his victory at Bosworth in 1485, the first Tudor king, Henry VII passed severe laws to maintain law and order, to keep his throne, and to consolidate his dynasty. These included the decree issued by the aldermen of London at the request of the king which banished vagrants and aliens from the capital in order to keep dangerous and little known people out of the city. For if they wanted to keep their power, their basic interest was to keep the masses at bay and to protect aliens.

Foreigners were encouraged to spread new industries by Henry VII, but with the improvement of the supply of goods attempts were made to push them out of commerce. Thus the presence of aliens and foreigners was economically desirable for the monarch and the municipal leaders as long as it did not lead to riots. The mercantile activities of foreigners, however, meant competition, and were, therefore, consistently restricted.

Aliens were demonstrably defenceless in every respect, and xenophobia increased in direct proportion to the number of aliens, often finding an outlet in violence. In the beginning of the modern age, hospitality, which was traditional in the country, gradually decreased, and slowly disappeared in London, a city growing in size, and by the end of the sixteenth century, the previously traditional hospitality on St. Peter's Day, the custom of the "open house" had been forgotten. All that in spite of the fact that the cheap and usually good quality labour of aliens had greatly contributed to the rise of London by keeping wages low for industrial development and competitiveness. Since both the court and the municipal leadership were financially interested in employing aliens, they conducted a double policy: on the one hand, their laws and decrees prohibited and restricted the employment of aliens, while, on the other, they profited nicely from the labour of aliens and foreigners. Therefore, appearances notwithstanding, they endeavoured to find slowly and without conflict a slot for aliens and foreigners in London, and the small guilds of handicraftsmen, whose little prestige was eventually consumed in the conflicts among themselves after the end of the fifteenth century, were unable to prevent the municipal leadership, consisting of city merchants, from doing so. Thus, despite the numerous restrictions, aliens slowly found their places in the society of London, so much so that at the London reception of Catherine of Aragon in 1500, the newcomers were also allowed to line up like their free fellow Londoners, although at the bottom of the municipal hierarchy, in the poorer district of the city.